
Projekt:
**REŠIMO
MOČVIRNE TRAVNIKE!**



Močvirni travniki pri Medvedcah na Dravskem polju



Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije
Bird Watching and Bird Study Association of Slovenia

Za večino travnikov pod gozdnim mejo v našem podnebnem pasu, tudi za ekstenzivno gojene travnike nižin, je značilno, da brez delovanja človeka ne bi obstajali. Košnja, še pogosteje pa paša, sta na vlažnih travnikih tista dejavnika, ki zadržuje naravno suksesijo in vzdržuje prav posebne ekološke razmere. Drugače povedano to pomeni, da bi raznovrstne travnike brez posredovanja človeka že zdavnaj izgubili.

Enega izmed zadnjih ostankov vlažnih travnikov v severovzhodni Sloveniji bomo našli v južnem delu Dravskega polja pri vasi Medvedce. Vlažni in močvirni travniki so se na enem izmed kmetijsko najbolj intenzivnih območij v Sloveniji ohranili zgolj po naključju, in sicer zaradi umetno napravljenega zadrževalnika. Travniki, prepreženi s pasovi drevja in grmovja, nekoč bolj znani kot črete, obsegajo 155 ha in ležijo na obrobju kulturne stepi.

Botanični oris

Ob stikih vode s kopnim nastajajo posebni življenjski prostori z različnim vodnim režimom: potopljene površine, obrežja, močvirja, muljasti poloji in razni tipi mokrotnih travnikov. To velja še posebej za vodne površine v ravninskem svetu, kakršna je tudi umetni zadrževalnik Medvedce pri Pragerskem. Resnici na ljubo je na območju sedanjega zadrževalnika že pred nastankom akumulacije obstajalo pestro mokrišče z zanimivimi vrstami, o katerih poroča Seliškar (1986). Takrat se je botaniku stožilo po vodnem popnjaku (*Hydrocotyle vulgaris*), redki močvirski cvetlici, in drugih močvirskih vrstah, ko "se je zavedel, da stoji sredi bodočega vodnega zadrževalnika" in je domneval, da bodo ta rastišča uničena.

Značilnost akumulacije in okolice je pestrost mokrišč. V bistvu je najbolj homogena površina akumulacija sama. Vodne rastline, makrofiti, ki sestavljajo floro zadrževalnika, so običajne za to območje, kot npr. rogolist, rmanec, dristavci (*P. natans*, *P. crispsus*, *P. pectinatus*) pa tudi vodna zlatica (*Ranunculus circinatus*) itd. Od zanimivejših obvodnih rastlin naj omenimo za plitva muljasta obrežja značilno ludvigijo (*Ludwigia palustris*) in navadni skutnik

(*Peplis portula*). Oba obrežje preraščata v velikih množinah, skupaj s pogostejšimi močvirnimi vrstami, kot so močvirski spominčica (*Myosotis palustris*), vodna meta (*Mentha aquatica*), krvinka (*Lythrum salicaria*) itd. Na nekoliko bolj sušnih delih močvirja se pojavljata dve redki zlatici - opih (*Ranunculus sceleratus*) in žgoča zlatica (*R. flammula*). Tam ponekod najdemo tudi šope iglaste site (*Eleocharis acicularis*) in ločkov (*Juncus spp.*), od katerih je bolj običajna vrsta žabje ločje (*J. bufonius*), zanimivejše pa je nežno ločje (*J. tenuis*). Tudi med travami tam najdemo redko vrsto, to je močvirsko slanovko (*Puccinellia palustris*), ki je sicer bolj značilna za slana tla ob morju, v celinski Sloveniji pa je zelo redka.



Pehtranov rman *Achillea ptarmica*.

Rastline preraščajo tudi jarke, v katerih najdemo trpotčasti porečnik (*Alisma plantago-aquatica*), pokončni ježek (*Sparganium erectum*), travi veliko sladiko (*Glyceria maxima*) in trst (*Phragmites australis*) ter dve vrsti rogozo: širokolistni (*Typha latifolia*) in Shuttleworthov (*T. shuttleworthii*). V posameznih lužah (depresijah) brez pretoka se razrasteta dve zanimivi vodni rastlini - mesojeda navadna mešinka (*Utricularia vulgaris*) in navadna



Travniki so pred poplavitvijo nudili zatočišče številnim rastlinam in živalim.

grebenika (*Hottonia palustris*). Močvirja sestavljajo razna šašja, najpogosteje je ostro šašje (*Caricetum gracilis*) z ostrom šašem, v katerem sicer ni veliko vrst. Nekoliko bolj potopljeno je visoko šašje (*Caricetum elatae*), združba z značilnimi velikimi šopi visokega šaša.

Posebej dragoceni so mokrotni travniki, ki obdajajo zadrževalnik predvsem na vzhodnem delu, a jih je bilo pred preplavitvijo najti tudi v večjem delu zadrževalnika. Taki ekstenzivni, občasno popavljeni travniki so močno ogrožen habitat, saj so nižine vsepovsod izpostavljene intenzivnemu kmetijstvu ali urbanizaciji. Vmesna stopnja med močvirjem in mokrtnimi travniki so sestoji s prevladujočim ločjem, ki jih gradita predvsem navadno (*Juncus effusus*) in klobučasto ločje (*J. conglomeratus*). Tam sta pogosti tudi močvirski lakota (*Galium palustre*) in okrogolistna pijavčnica (*Lysimachia nummularia*). Mokrotni travniki, ki jih gradi trava trstikasta stožka (*Molinia arundinacea*), pripadajo združbi močvirskega svitča in stožke (*Gentiano pneumonanthe-Molinietum litoralis Iljanić et al. 1978*). Stožka v sestojih prevladuje,

sicer pa takšne sestoje krasi tudi močvirski svitč (*Gentiana pneumonanthe*); druge vrste so še travniška izjevka (*Succisa pratensis*), zdravilna strašnica (*Sanguisorba officinalis*), pruski jelenovec (*Laserpitium prutenicum*), navadna krvenka (*Lythrum salicaria*), navadni čistec (*Betonica officinalis*), pokončni petoprstnik (*Potentilla erecta*) itd. Od zanimivejših in redkih vrst naj omenim močvirski jetičnik (*Veronica scutellata*), močvirski ušivec (*Pedicularis palustris*) in množico pegastih prstastih kukavic (*Dactylorhiza maculata*), ki te travnike množično krasijo spomladi. Na površinah, ki so v stiku z vodo le občasoma, uspevata dve redki vrsti iz Rdeče knjige Slovenije, to sta ameriški pagrint (*Erechtites hieraciifolia*) in pehtranov rman (*Achillea ptarmica*). Gre za vzhodno vrsto rmana, ki v Sloveniji raste le še ponekod v Prekmurju.

Kadarkoli se odpravimo v mokrišča Medvedc, odkrijemo kaj zanimivega - npr. mešinko, če iščemo posebnosti slanovko in pehtranov rman, če iščemo redkosti, ali pa aprilsko belino travniške penuše, če želimo le občudovati rastlinske prizore.

Ptice

Že leta 1986 je bilo ugotovljeno, da so tukajšnji vlažni travniki izredno pomembni kot rastišče nekaterih redkih rastlinskih vrst. Leta 1993 so se pričele tudi prve aktivnosti po zavarovanju tega območja, in sicer s popisom ptic gnezdk. Za tako majhno območje so bili ugotovljeni presečljivi rezultati, ne samo za Slovenijo, temveč tudi za Srednjo Evropo. Gostota nekaterih ogroženih vrst ptic v Sloveniji, npr. biče trstnice (*Acrocephalus schoenobaenus*) in kobiličarja (*Locustella naevia*) presega vse do sedaj znane gostote teh dveh vrst v Sloveniji. Tudi gnezdenje kozice (*Gallinago gallinago*), tipične prebivalke močvirnih predelov, na travnikih v Medvedcah je bilo pomembno v nacionalnem, posebej pa še v regionalnem merilu. Vse tri omenjene vrste so skupaj s trstnim strnadom (*Emberiza schoeniclus*) na nekdanjih čretah imele nacionalno pomembne gnezditvene populacije. Med eno največjih odkritij pa prav gotovo

lahko štejemo gnezdenje male cipe (*Anthus pratensis*). Prav tukaj je bila prvič potrjena zanesljiva gnezditev te vrste pri nas in njen najjužnejše gnezdišče v Srednji Evropi. Seveda so zanimive tudi druge vrste, bodisi zaradi izbire samega gnezdišča, kot npr. prosnik (*Saxicola torquata*), ki je gnezdel tako na vlažnih kakor tudi na suhih travnikih, ali pa zaradi tega, ker je vrsta ogrožena v večjem delu Evrope, npr. rjavi srakoper (*Lanius collurio*) in divja grlica (*Streptopelia turtur*).

V celoti je bilo na gnezdenju ugotovljenih 32 vrst, kar trinajst vrst pa je sodilo v Rdeči seznam ogroženih ptic gnezdk Slovenije.

Dvoživke in plazilci

Enkratna ohranjenost različnih habitatov je botrovala izredni vrstni pestrosti in številnosti dvoživk. Ugotovljenih je bilo 10 vrst dvoživk, kar predstavlja 50 % vrst, živečih v Sloveniji. Najštevilčnejše so navadne krastače (*Bufo bufo*), rosnice (*Rana dalmatina*), zelene rege (*Hyla arborea*), pisane žabe (*Rana lessonae*) in zelena žabe (*Rana esculenta*). Med težje opazne vrste sodijo hribski urh (*Bombina variegata*), navadni pupek (*Triturus vulgaris vulgaris*), alpski veliki pupek (*Triturus carnifex*) ter zelena krastača (*Bufo viridis*), ki je že povsod maloštevilna. Poudariti velja najdbo plavčka (*Rana arvalis wolterstorffi*), za katerega je veljala domneva, da živi le na Ljubljanskem barju, v Krakovskem gozdu in v Prekmurju. Ni odveč poudariti, da so z ribogojnico veliko, morda celo največ izgubile prav dvoživke, ki po svetu, tudi v Sloveniji, veljajo za najbolj ogrožene vretenčarje.

Med plazilci so najštevilčnejše belouške (*Natrix natrix*). Na nasipu zadrževalnika pa lahko med sončenjem presenetimo tudi martinčka (*Lacerta agilis*). Močvirni travniki v zadrževalniku so tudi življenjski prostor živorodne kuščarice (*Lacerta vivipara*), sicer pa so edino znano prebivališče te živalske vrste v nižinski severovzhodni Sloveniji.



Biča trstnica *Acrocephalus schoenobaenus*.



Plavček *Rana arvalis*.

Za konec

Vlažni in močvirni travniki, ki so sestavni del kulturne krajine, sodijo danes med najbolj ogrožene življenske prostore. Ekstenzivni način gospodarjenja z vlažnimi in močvirnimi travniki, ki jih v tem delu Slovenije imenujemo tudi črete, je v teku zgodovine stkal nevidno vez med najrazličnejšimi živalskimi in rastlinskimi vrstami ter človekom. Izsekavanje dreves in košnja enkrat letno sta omogočila, da so te enkratne življenske prostore naselile prav tako enkratne in izjemne živali ter rastline. Harmonija med naravo in človekom se je razvila v tolikšni meri, da je danes kar težko verjeti, da so vlažni in močvirni travniki sad človeškega dela. Danes pa jih žal prav to bitje, ki jih je pomagalo ustvariti, pospešeno uničuje. Ekstenzivno kmetijstvo se je moralo umakniti intenzivnemu. Številne vlažne in močvirne travnike še kar naprej izsušujejo. Kjer se je nekoč oglašala kozica s svojim meketanjem in kjer so nočni mir kalili zbori žab, lahko danes vidimo obširna polja in slišimo le ropot traktorjev. Dokaz, da ironija ne pozna meja, so travniki znotraj zadrževalnika Medvedce, ki je namenjen zadrževanju

visokih voda s Pohorja in namakanju. Zaradi hidromelioracij in regulacij v njegovi okolici ni nikoli služil namenu, zaradi katerega je bil zgrajen. Tako so se znotraj nasipov ohranili travniki, ki so bili nekoč značilni za pretežni del Dravskega polja. Komu mar redke in ogrožene živalske in rastlinske vrste! Objekt je bil zgrajen in mora nečemu služiti, ribogojnica naj bo! Že leta 1993 so se pričela intenzivna dela po preuređitvi zadrževalnika v ribogojnico, leta 1994 je pričela obratovati. Voda, ki je preplavila celotno površino, je napravila nepopravljivo škodo.

Piše se leto 1997. Dobršen del prvotne vegetacije je uničen. Nekatere redke vrste so verjetno za vedno izginile, za nekatere upamo, da so vendarle nekje preživele, morda v kakšnem skritem kotičku zadrževalnika. Izteka se čas, ki nam je na voljo za vzpostavitev stanja, ki je bilo pred poplavljivjo, zato je treba nemudoma ukrepati. Prvi korak na tej poti je opustitev intenzivnega ribogojstva in znižanje vodne gladine na nekdanjo raven, ko je bil poplavljen le manjši del zadrževalnika. Treba bo vzpostavi-

ti tudi natančen naravovarstveni režim in seveda določiti upravljavca zadrževalnika, ki mu bo ohranjanje enkratnih življenjskih prostorov in s tem tudi redkih živalskih ter rastlinskih vrst pomenilo več kot ekonomske koristi. Finančna sredstva, ki jih bo upravljač vlagal v vzdrževanje travnikov, se mu bodo lahko s pametnim gospodarjenjem tudi vračala.

Del območja bi lahko služil za naravoslovni turizem, v manjšem predelu s stalno ojezeritvijo (vzdrževanje ustreznih hidroloških razmer za obstoj močvirnih travnikov) bi lahko potekalo ekstenzivno ribogojstvo, s pasočo se živino in pozno košnjo pa bi bilo poskrbljeno za primerne ekološke razmere.

Summary

SAVE THE WET MEADOWS! WET MEADOWS NEAR MEDVEDCE ON DRAVSKO POLJE (NE SLOVENIA)

On Dravsko polje, the last wet meadows (155 ha) in NE Slovenia were preserved until 1993 in Medvedce impounding reservoir. Before the waters rose, 32 bird species were found to be nesting. The most important breeder was the Meadow Pipit *Athus pratensis*. The extremely high densities for some endangered species were discovered during the breeding period (i.e. Sedge Warbler *Acrocephalus schoenobaenus* and Grasshopper Warbler *Locustella naevia*). Theirs densities are greater than so far established anywhere else in Slovenia and also abroad.

The Slovenian herpetofauna consists of 20 amphibian species and ten of them were registered in the reservoir prior to its flooding. The most important find is that of the Moor frog *Rana arvalis wolterstorffi* and the Viviparous Lizard *Lacerta vivipara* among reptiles.

Among reach flora some rare and/or endangered species should be mentioned, e.g. *Ludwigia palustris*, *Peplis portula*, *Ranunculus sceleratus*, *R. flammula*, *Puccinellia palustris*, *Utricularia vulgaris*, *Hottonia palustris*, *Gentiana pneumonanthe*, *Veronica scutellata*, *Pedicularis palustris*, *Dactylorhiza maculata*, *Erechtites hieraciifolia* and *Achillea ptarmica*.

In 1993, wet meadows were flooded and turned into a fish farm. Because of its ecological significance and exceptional function as a refuge for numerous threatened and rare floras and faunae elements, especially marsh plants, amphibians and birds, the reservoir must be protected and returned to its original state.

Namen delovanja Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS) je varovanje ptic in njihovega življenjskega prostora. Poglavitne aktivnosti DOPPS so razvoj in popularizacija ornitologije v državi, naravovarstveni projekti, publicistična in izobraževalna dejavnost, osveščanje javnosti, avifavnične raziskave in sodelovanje s podobno usmerjenimi organizacijami doma in po svetu.

Projekt podpirajo: MO Maribor; Zavod za odprto družbo Slovenija; DPPVN - Društvo za proučevanje ptic in varstvo narave, Rače; SOD - Slovensko odonatološko društvo.

Vodja projekta: Milan Vogrin, tel. & fax: 063 725 137, e-mail: milan.vogrin@guest.arnes.si

Besedilo: Milan Vogrin - uvod, ptice, za konec, Summary; Mitja Kaligarič - botanični oris; Nuša Vogrin - dvoživke in plazilci

Slike: Milan & Nuša Vogrin

Lektura: Henrik Ciglič

Tisk: Marginalija, d.o.o. Petrovče

Izdalo: Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS), p.p. 2395, 1001 Ljubljana, tel.: 061 133 95 16, mobitel: 0609 625 210

